

ŠV. AGOTOS ŠVENTĖ ISPANIJOJE

Šių metų pradžioje Ispanijoje teko dalyvauti vienoje kiek neįprastoje Zamarramalos miestelio (3,3 km nuo Segovijos, Kastilijos ir Leono autonominėje srityje) moterų šventėje, kuri kasmet ten švenčiama nuo vasario 5 dienos. Ji siejama su šventa Agota (ispāniškai – *Santa Agueda*). Lietuvoje ji irgi minima vasario 5-ąją. Mūsų krašte šią dieną bažnyčioje šventinama duona, o ir pati šventoji lietuvių ikonografijoje neretai vaizduojama su duonos kepalėliu rankoje. Įprasta tos šventintos duonos įdėti iškeliaujančiam, kad saugotų jį nuo pavojų ir nelaimingų atsitikimų. Beje, šv. Agotos duoną naudodavo ir gaisrui gesinti, mesdami ją į ugnį, nes lietuvių tradicijoje ši šventoji apskritai sieta su ugnimi. Manoma, kad krikščionybės laikais šv. Agota netgi perėmusi namų židinio deivės Gabijos funkcijas (žr. *Angelė Vyšniauskaitė*. Mūsų metai ir šventės. Kaunas, 1993, p. 23–26).

Ispanijoje pabrėžiami kiti šventosios bruožai nei lietuvių tradicijoje. Mus suintrigavo ir tai, kad buvo pranešta šioje šventėje dalyvausiant vien tik moteris, jos tomis dienomis perimančios miesto valdžią. Dar prieš kelionę pavyko kai ką sužinoti apie šią tradiciją. Jos ryšys su šv. Agota mums atrodė keistokas: esą tai ne koks nors šiuolaikinis emancipuotų moterų renginys, o tikrai sena, gili šaknis turinti šventė, švenčiama šioje vietovėje, pasak istorijos šaltinių, nuo XIII a. (1227 m.), ir joje svarbiausią vaidmenį atlikusios ne šiaip moterys, o tik ištekėjusios, kurios paprastai esančios ir motinos.

Sužinojusi tokių nors ir ne itin gausių faktų apie būsimą renginį, tuoj pat nusprendžiau į jį nuvykti ir išsiaiškinti, kokia šios

šventės prasmė bei paskirtis. Jau kuris laikas domiuosi, kokią vietą baltų mitologijoje užėmė su motinystės (taip pat ir moterų) adoravimu susijusi ideologija, kuri paliko gilų pėdsaką daugelio tautų įvairaus laikotarpio tradicijose. Kaip žinoma, gvildenant šio pobūdžio klausimus ypač daug nusipelnė garsi archeologė Marija Gimbutienė, plačiai skelbusi hipotezę apie kitados gyvavusią matricentrinę Senosios Europos kultūrą, kurios esminius ypatumus nemažai lėmė specifinė dar neolite gyvavusi socialinė sistema, išsiskyrusi vyraujančiu moters vaidmeniu. Šis socialinis fenomenas palikęs pėdsakų, vienaip ar kitaip pasireiškęs ir vėlesnėse daugelio Europos tautų visuomenės struktūrose ir su jomis susijusiose, jas atspindėjusiose religijose. Nors M. Gimbutienės koncepcija susilaukė aštrios kritikos, vis dėlto laikaisi nuomonės, kad kai kurie jos atradimai ne iš piršto laužti ir iš tiesų juose esama racijos (tai, beje, patvirtina ir mitologijos duomenys). Su motinos, moters garbinimu susijusius reiškinius socialinėje srityje ir religijoje tyrė ir kai kurie kiti žinomi antropologai, mitologai, psichoanalitikai (Robert'as Briffault'as, Bronisławas Malinowskis, Jamesas Prestonas, Erichas Neumannas ir kt.). Turint omenyje tokį kad ir hipotetinį priešistorinių laikų Europos kultūrinį-religinį kontekstą, natūraliai kyla asociacijos apie galimą viso to atgarsį Ispanijoje, ir kaip tik minėtoje moterų šventėje. Europos archajinio kultūrinio palikimo pėdsakų Pirėnų pusiasalio gyventojų – iberų ir baskų – tradicijose buvo pastebėjusi ir M. Gimbutienė.

Tad kokie gi patirti mūsų pirmieji įspūdžiai atvykus į Zamarramalą saulėtą čia jau besibaigiančios žimos dieną. Sutiktos šventiškais drabužiais apsirengusių moterų, stovė-

Šokančių moterų eiseną Zamarramaloje per šv. Agotos šventę
Nijolės Laurinkienės nuotrauka. 2006

jome vadinamojoje Merių (*Las Alcaldesas*) aikštėje. Netrukus į aikštę vedančios gatvelės tolumoje išgirdome būgnų ir kitų muzikos instrumentų trenksmą ir pamatėme ilga vora išsirikiavusių moterų eilę. Eidamos mūsų link, jos šoko pasikreipdamos tai į vieną, tai į kitą pusę, o ant pečių užmestos didelės baltos arba juodos siuvinėtos skaros plaikstėsi kartu su judančiomis jų figūromis. Eisenos gale ėjo dvi ypač prašmatnios, nepaprastai gražiai, iškilmingai pasipuošusios moterys. Ant jų galvų buvo savotiškos „karūnos“ (aukštos ispaniškos šukos *peineta*, jomis paprastai prisegama skraistė – *mantilla*), ties kaklu ir krūtine – didžiulės baltos apykaklės, ant kaklo, krūtinės, rankų, juosmens – daugybė papuošalų. Šios dvi moterys yra svarbiausios iškilmių dalyvės, vadinamosios merės (*las Alcaldesas*). Tai – simbolinės merės, tokią statusą turinčios tik šventės dienomis. Mat laikyta, kaip minėjau, kad šiuo metu visas miestelio valdymas pereina į moterų rankas. Viena „merių“ laikoma vyresniąja, kita – ją

lydinčiąja. „Merės“ išrenkamos prieš šventę miestelio moterų, tam tikros moterų asociacijos, ir jos tampa pagrindinėmis šventės rengėjomis bei svarbiausiomis jos figūromis. Šventei pradeda ruoštis beveik prieš metus. Likus iki šventės pusmečiui, pasirengimas jai ypač suintensyvėja, – pasakojimo mums vėliau zamarramalietės.

Aikštėje išsisklaidžiusios moterys neilgai laukusios patraukė į netoliese esančią Santa Águedos bažnyčią, kurioje turėjo vykti iškilmingos mišios. Priešais centrinį altorių, kiek dešiniau jo, stovėjo Santa Águedos, laikančios vienoje rankoje iš blizgaus metalo pagamintas krūtis, statula. Čia, šioje bažnyčioje, ir vyks jai skirtas aukojimas bei kiti ritualai. Be minėtųjų „merių“, kita šventėje svarbų vaidmenį atlikusi figūra – ši šventoji, todėl ir pati šventė kartais vadinama Santa Águedos švente. Tad kas gi yra toji Santa Águeda, arba šventa Agota?

Santa Águeda garbinama krikščionių katalikų kaip šios religijos gyvavimo pradžio-

je – III a. Sicilijoje krikščionybės priešininkų nukankinta mergelė. Jai buvo nupjautos krūtys, todėl dabar ji ir vaizduojama laikanti ant metalinio padėklo padėtas krūtis. Ši jos kūno dalis tapo ypač didelės pagarbos objektu, kuris, kaip tikėta, turi ir magiškos galios. Po mišių daugelis moterų, priėjusios prie statulos, su šventosios paveikslėliais braukė per nukankintosios krūtis ir visą puošniais apdarais išdabintą jos kūną, vėliau tuo paveikslėliu perbraukdamos sau per krūtine, įsivaizduodamos, kad tai padėsia joms išvengti krūtinės lygyje esančių organų ligų, ypač krūties vėžio. Mat Santa Águeda laikoma saugotoja nuo blogio, ypač nuo ligų krūtinėje, ji esanti ir maitinančių moterų patronė, taip pat gynėja nuo gamtos stichijų – nuo ugnies, žemės drebėjimo, vulkanų išsiveržimo. Per mūsų stebėtas mišias buvo atliekamas apeigos su duona, kuri šią dieną šventinama ir Lietuvos bažnyčiose. Kvietinės duonos kepalas, padėtas ant balta staltiesėle išklotos duoninės, čia buvo įneštas vyriausiosios „merės“ ir padėtas priešais altorių. Águeda – iš tiesų savotiškai traktuojama čia kaip krikščionių šventoji. Viena vertus, ji įtraukta į katalikų bažnyčios apeigas, kita vertus, jai aukojama duona ir suteikta gynėjos nuo gamtos jėgų funkcija tarsi stato ją į vieną eilę su pagoniškomis mitinėmis būtybėmis. Atkreiptinas dėmesys į dar vieną čia jau minėtą Santa Águedos bruožą – tai, kad ji laikoma maitinančių motinų globėja. Nekyla abejonių, kad šiai religinei figūrai suteikti aiškūs motinų, ištekėjusių moterų kuratorės ypatumai; tai, beje, rodantis ir pats bendras šventės, į kurią ji įtraukta, kontekstas. Águeda – Sicilijoje, kaip minėta, gyvenusi ir ten nukankinta šventoji. Į Pirėnų pusiasalį jos kultas galėjo būti atneštas besiplečiant Romos imperijai čionai migravusių romėnų. Dabartinės Italijos teritorijoje pirmaisiais amžiais po Kristaus gyvavo mitologinė tradicija, susijusi su ištekėjusių moterų, motinų, tai yra matronų, garbinimu. Buvo aktualios ir tam tikros moteriškos dievybės, kurios laikytos kaip tik motinystės, moterų globėjomis. Kai kurios romėnų deivės, be specifinių savo funkcijų, atliko ir motinystės patronių priedermes. Tarp jų – žemės galių deivė Cerera, laukinių žvėrių deivė Diana, derliaus deivė

Fortūna, vaisingumo deivė Mater Matuta ir pagaliau viena pagrindinių romėnų deivių – Junona. Pažymėtina, kad Junonos garbei ištekėjusios moterys kovo 1 dieną švęsavo vadinamąsias matronalijas. Tai buvusi garbingų motinų – matronų šventė. Matronalijos būdavo rengiamos ir deivių Fortūnos bei Mater Matutos garbei, tik jos vykdavusios kitu metu – birželio 11-ąją. Tad matronų, o ir Deivių motinų garbinimo tradicija Romoje, o kai kur – ir išsiplėtusioje jos imperijoje buvusi tikrai stipri. Prisimenant šitokią religinį-istorinį kontekstą, kyla aliuzija apie Santa Águedos ryšį su romėnų matronalijomis. Minėtu istoriniu laikotarpiu matristinė ideologija – pagarbba motinoms-matronoms, jų sakralizavimas buvęs itin raiškus ne tik romėnų nuo seno apgyventose žemėse, bet ir tose teritorijose, į kurias jie vėliau išsikverbė ir darė nemažą įtaką. Motinų, matronų kultas I–V a. klestėjo romėnų užimtoje, su jais kontaktavusių keltų ir germanų žemėse. Taigi atrodytų natūralu, kad ir į Pirėnų pusiasalį atsidanginę romėnai galėjo persinešti matronų kulto reiškinius, kalbamu atveju – gana savotiškas jo apraiškas. Dėl romėnų atsikraustymo į Segoviją ir jos apylinkes nekyla jokių abejonių. Iki šiol čia stūkso vienas didžiausių šio miesto architektūros paminklų – I a. romėnų statytas akvedukas. Taigi Santa Águeda – savita pagoniškos dievybės, pasižymėjusios matristinėmis funkcijomis, transformacija, tam tikras jos substitutas krikščioniškoje dirvoje. Jai skirta šventė švęsta vasario 5 dieną dėl to, kad tai – šventosios gimimo diena. Laiko požiūriu Santa Águedos šventė nelabai nutolusi nuo romėnų matronalijų, kurios, kaip minėta, švęstos kovo 1 dieną, kadaiše tai kartu buvusi ir Naujųjų metų šventė. Beje, kai kurių Santa Águedos šventės tyrėjų ši tradicija traktuojama kaip žiemos pabaigos šventė.

Atlikusios apeigas Santa Águedos bažnyčioje, šventės dalyvės suejo į erdvią salę, kur buvo padengti stalai vaisėms. Į salę neturėjo teisės įeiti joks vyras, išskyrus muzikantus ir kunigą. Tipiškas šios šventės vaisės sudarė *chorizo* (dešra, panaši į mūsų namines virtas ar keptas dešreles, tik gal kiek aštresnė), balta duona ir vynas. Vėliau buvo patiekta ir įvairių pyragaičių. Moterys valgė

su apetitu, tarsi joms visai nerūpėtų išlaikyti liauną figūrą. Iš pažiūros jos atrodė ištis kaip tikros matronos – ne tik stambiakrūtės, bet ir plačiais sėdmenimis, kurie atrodė netgi nenatūraliai padidinti. Pasirodo, norėdamos paryškinti savo moteriškumą (tai laikoma gražu ir liudija moters vaisingumo galias), po klostuotais plačiais, iš kartos į kartą perduodamais storo milo sijonais jos apsikamšė skudurais – buvo tikros statinaitės. Moteriškasis vaisingumas, moters potencijos kurti gyvybę čia nepaprastai vertinama, o šventės metu netgi pabrėžiama, kaip ir ikirikščiioniškose religijose ir ypač jos matrinstinėje tradicijoje. Šioje šventėje archajiški ir vėlyvesni krikščiioniški elementai buvo taip susipynę, kad atrodė, tarsi jie sudarytų organišką visumą. Sakysim, „merių“ apdaruose mūsų dėmesį patraukė ant juosmens ties pilvu kabojęs medalikėlis, pasak komentavusių ispanių, turėjęs laiduoti moteriai vaisingumą. Pasižiūrėjau iš arčiau, kas jame vaizduojama. Vienoje medalikėlio pusėje buvo Mergelės Marijos, kitoje – Kristaus atvaizdas.

Po neilgai trukusių vaišių prasidėjo šokiai, kuriuose dalyvavo tik moterys. Paragintose mes taip pat pamėginome šokti. Ypač pagerbtos buvo tos, kurios turėjo laimės pašokti su kuria nors „mere“.

Šventė paprastai trunka keturias dienas, kiekvieną dieną atliekamos vis kitos apeigos. Mes dalyvavome tik vienoje – pagrindinėje šventės dalyje.

Atsisveikinant su rengėjomis, rūpėjo sužinoti, ar esama kokių nors tos šventės tyrimų, studijų, pagaliau ar buvo jos užfiksuotos rašytiniuose šaltiniuose ir kada. Moterys tuoj pat parodė solidžiai išleistą knygą apie šios šventės kilmę ir pobūdį. Tai – etnografinė studija, parašyta daktaro disertacijos pagrindu, o jos autorė – Soraya Katia Yrigoyen Fajardo (*Costumbres y tradiciones populares. La fiesta de Santa Agueda en Zamarramala. Segovia, 2004*). Jos tyrime pateikti duomenys pravertė ir rašant šį straipsnelį. Prielaida apie romėnų mitologinės tradicijos įtaką Zamarramalos moterų šventei iškelta šių eilučių autorės.

Nijolė Laurinkienė

TARPTAUTINIS VIDURAMŽIŲ KONGRESAS

2006 m. liepos 10–13 d. Lidso universitete (Didžioji Britanija) įvyko Tarptautinis viduramžių kongresas (*International Medieval Congress*). Šiemetė jo tema „Emocijos ir gestai“, todėl didelė dalis pranešimų buvo skirti arba jausminei išraiškai, arba gestams ir ritualams. Skaityti ir kitokios tematikos medievistams aktualūs pranešimai, nes kongresas yra naujausių šios srities tyrimų pristatymo tarptautinei mokslininkų bendruomenei forma.

Tarptautinis viduramžių kongresas – milžiniškas renginys, kartą per metus suburiantis Europos viduramžių tyrėjus iš viso pasaulio. Jame naujausius tyrimus pristato istorikai, lingvistai, hagiografai, kultūros istorikai, raštijos tyrinėtojai, menotyrininkai, religijotyrininkai, archeologai, muzikologai ir kitų sričių mokslininkai. Šiais metais per keturias kongreso dienas buvo surengtos 346 sekcijos ir perskaityta daugiau kaip tūkstantis pranešimų pačiomis įvairiausiomis temomis. Tarp vyraujančių sričių buvo meno istorija, socialinės istorijos, politikos ir mentaliteto tyrimai, religinis gyvenimas, hagiografijos tyrimai, viduramžių literatūra ir kalba. Folklorui buvo skirta tik apie dešimt pranešimų; be jų, su folkloristika tiesiogiai siejosi pranešimai apie viduramžių magiją ir užkalbėjimus.

Vienu metu buvo dirbama net 27-iose sekcijose. Jos buvo sudarytos įvairiai – vadovaujantis teminiu, žanriniu, chronologiniu ar regioniniu principu. Šių eilučių autorei teko skaityti pranešimą „Tarp emocijos ir ritualo: baltų istorijos šaltinius betyrinėjant“ sekcijoje *Emocijų naudojimas kronikose ir pamoksluose*. Deja, tai buvo vienintelis pranešimas, skirtas lietuvių kultūrai; daugiau pranešėjų iš Lietuvos kongrese nebuvo. Bet Pabaltijo regionui atstovavo net keturios Torūnės M. Koperniko universiteto iniciatyva surengtos sesijos *Vokiečių ordino riteriai Pabaltijyje* ir sekcija *Bažnyčia ir karas III: Skandinavija ir Pabaltijo regionas*.

Kongreso metu veikė knygų mugė, joje savo naujausius medievistikos leidinius pri-